

SUOMEN HALLITUSKOALITIOT JA KOALITIOTEORIA

Pekka Nyholm

Julkaisunne numerossa 3/72 apulaisprofessori Risto Sänkiaho esittää tutkimuksessaan *Suomen hallituskoalitiot vuosina 1945—1971, koalitioteoreettinen tarkastelu* hypoteeseja, jotka mielestäni ansaitsevat arvostelua ja siksi pyydän palstatilaa seuraavalle:

Sänkiaho katsoo keskustapuolueen, sosialidemokraatit ja skdl:n tutkimuksessaan A luokan puolueiksi, kokoomuksen B luokan puolueeksi ja muut C luokan puolueiksi. Jaottelu tapahtuu koon mukaan, mikä sinänsä on epäilyttävä luokittelun pohja, koska puolueet eivät pysy koko tarkastelukautta omassa suuruusluokassaan. Kuitenkin tämän perusteella vaalikaudet jaetaan kahteen luokkaan, niihin, joiden aikana A puolueista kahden suurimman summa on suurempi kuin 100 ja niihin, joiden aikana se on pienempi kuin 100. Taulukossa 2 esitetty jako on kyseenalainen merkitykseltään useiden vaalikausien ajalta. Vaalikautena 1945—48 kahden suurimman puolueen edustajapaikkojen summa alittaa vain yhdellä vertausluvun 100, vaalikautena 1958—62 se alittaa sen vain kahdella. Vaalikausi 1962—66 on luettu $A + A < 100$ luokkaan, vaikka kahden suurimman A puolueen summa on tasan 100. Tutkielman tarkastelun voisi jättää jo tähän, mutta sen hypoteesit antavat koalitioteoriasta niin ristiriitaisen kuvan, että lisätarkastelu on perusteltua.

Kirjoittajan hypoteesi 1 kuuluu: »Koalitio AA on todennäköisempi jos $A + A > 100$ eli kahdella suurimmalla puolueella on enemmistö eduskunnassa kuin jos $A + A < 100$ eli kahdella suurimmalla puolueella ei ole enemmistöä eduskunnassa». Ensinnäkin on vaikeata pitää tätä hypoteesia mielekkäänä, sillä

miksi yhdistelmä AA ei esiintyisi koalitioissa olipa tällä puolueparilla enemmistö tai ei? Mielekästä kai olisi päätellä, että jos enemmistöä ei saada AA yhdistelmällä, on todennäköistä, että siihen liitetään kolmas puolue enemmistön saavuttamiseksi. Ei ainakaan *Rikerin* kokoprinsiippi edellytä mitään AA yhdistelmän koalitioista vetäytymistä tilapäisen vähemmistöaseman vuoksi, vaan kokoprinsiippi toteaa, että minimaalinen voittokoalitio syntyy kaikkien peliin osallistujien »painoja» punnittaessa eli siis tässä tapauksessa ryhmien vahvuudesta eduskunnassa riippuen.

Selityksenä sille, että kirjoittaja löytää jonkinlaista numerollista tukea omituiselle väittämälleen, on mahdollisten AA koalitioiden käsittely samantyyppoisena, saman toteutumismahdollisuuden omaavina. Tämä on kuitenkin täysin todellisuuden vastainen edellytys. Niinpä kahden A puolueen, skdl:n ja keskustapuolueen liittyminen koalitioon ilman sosialidemokraatteja ei ole koskaan toteutunut eikä ole koskaan ollut vakavasti edes harkittavana. Yhdistelmä skdl + sosialidemokraatit ei sekään ole koskaan toteutunut, joskin sen mahdollisuuksista on paljon spekuloitu vasemmistoyhteistyön kannattajien keskuudessa. Jäljelle jää siis vain yksi parittainen AA puolueiden yhdistelmä, sosialidemokraattien ja keskustapuolueen koalitio, jota onkin ahkerasti käytetty hallitusten runkona lisäpuolueilla tuettuna tai ilman niitä. Ottaen huomioon tämän ainoan realistisen AA mahdollisuuden kirjoittajan hypoteesi muuttuu muotoon: sdp + keskustapuolueen yhteistyö hallitustasolla on todennäköisempi silloin, kun näillä puolueilla on hallussaan enemmistö eduskunnassa kuin silloin, kun niillä ei ole enemmistöä, mikä on yhä täysin käsittämätön väittämä, jolla ei ole mitään tekemistä *Rikerin* kokoprinsiipin kanssa.

Kuinka sitten hypoteesi kirjoittajan mukaan on »selvästikin hyväksyttävissä?» Numerot antavat sille näennäisesti pohjaa siksi, että ko. ainoa mahdollinen AA yhdistelmä ei toteutunut, sosialidemokraattisen puolueen ollessa hajaannuksen tilassa vaalikausina 1958—66, kuin 4 kuukauden ajan Fagerholmin III hallituksessa. Perusteena ei ole siis se, niinkuin kirjoittaja antaa hypoteesiansa ymmärtää, että kaikki tasa-arvoisesti mahdolliset AA yhdistelmät olisivat vähemmistöasemassa ja jäisivät siksi kukin toteutumatta, vaan nimenomaan juuri sosialidemokraattisen puolueen hajaannuksesta johtuva hallituskelvottomuuden tila tunnettuine sisä- ja ulkopoliittisine syineen ja seurauksineen. Hypoteesi on siis kysymyksenasettelultaan ja verifiointiltaan lievästi sanottuna harhaanjohtava.

Kirjoittajan toinen hypoteesi kuuluu: »Jos $A + A < 100$, niin AAA:n sisältävän koalition esiintymistodennäköisyys on suurempi kuin koalition, jossa on vain kaksi suurta puoluetta (AA)». Kysymyksessä on siis väittämä, että jos ei kaksi A luokan puoluetta riitä enemmistöön, niin niitä on yhdistettävä kolme enemmistön saavuttamiseksi. Väite on looginen, vaikka on vaikea ymmärtää, miksi lisätukea otetaan todennäköisesti juuri A puolueiden joukosta. Miksi ei B tai C puolueista? Nimenomaan *Rikerin* kokoprinsiippi edellyttäisi mah-

dollisimman pienen puolueen liittämistä koalitioon minimaalisen voittokoalition saavuttamiseksi. Jos hypoteesi on tässä suhteessa käsittämätön, niin sen verifiointi on täysin väärä. Kirjoittajan toteamus kuuluu: »Vaalikausina jolloin kahdella suurimmalla puolueella ei ole ollut takanaan eduskunnan enemmistöä, on koalitio AA ollut vallassa 11 kuukautta ja vastaavasti koalition AAA sisältävät hallitukset 47 kuukautta, minkä mukaan hypoteesi on selvästikin todennettu». Kuitenkin numerot taulukossa 1 osoittavat, että AAA yhdistelmän sisältäviä koalitioita on ollut myös vaalikautena, jolloin kahden suurimman puolueen hallussa on ollut eduskunnan enemmistö eli siis kun $A + A > 100$, kokonaista 48 kuukautta. Hypoteesin todennuksessa tarvittavaa luokituksen toista puolta ei olisi saanut jättää tarkastelematta, varsinkin kun sen tarkastelu saattaa hypoteesin todennuksen melko epäilyttävään valoon.

Hypoteesi 3 kuuluu: »On todennäköisempää, että suurten puolueiden muodostamassa hallituksessa (AA) on mukana pieniä puolueita (C tai CC), vaikka $A + A > 100$ ». Hypoteesi on kielellis-loogisesti muotoiltu niin, että siitä on vaikea saada selvää. Se alkaa komparatiivilla, mutta mitään vertailupohjaa ei ilmoiteta. Kirjoittaja toteaa, että tämä on Rikerin minimaalisen voittokoalition periaatteen kanssa ristiriidassa, mutta selitykseksi kelpaakin nyt »opposition minimoimisperiaatteen» kutsuttu ajatus, joka on Rikerin teorialle täysin vastakkainen. Kun siis Rikerin teoria kelpasi pohjaksi hypoteeseissa 1 ja 2 niin nyt se saa väistyä ja omaksutaan täysin päinvastainen periaateksi aina sen mukaan, miten numerot näyttävät vaativan, vähät välittämättä siitä, että hypoteesijärjestelmässä eri hypoteesit kumoavat toisensa.

Sama huoleton menettely jatkuu hypoteesissa 4, jossa kaikki voittokoalitoiden minimointiin perustuvat teorit sivuutetaan ja käytetään hyväksi päinvastaista teoriaa. Hypoteesi kuuluu: »Todennäköisyys koalitioon AACC on suurempi kuin koalitioon AAC». Mutta kun numerot eivät mukaudu ajatuksenjuoksuun, ilmoittaa kirjoittaja pyrkivänsä tarkentamaan hypoteesin kahdella tähän selvästi liittyvällä jatkohypoteesilla, jotka ovat täysin päinvastaisia päähypoteesin kanssa. Jatkohypoteesi 4a kuuluu: »Todennäköisyys koalitioon AAC on suurempi kuin koalitioon AACC, jos $A + A > 100$ ». Kirjoittaja palaa jälleen Rikerin tyyppiseen voittokoalition minimointiin perustuvaan todisteluun, jonka mukaan enemmistölle turhat puolueet suljetaan pois koalitioista. Ristiriita edellisen päähypoteesin kanssa on ilmeinen. Sama pätee hypoteesiin 4b.

Hypoteesi 5 kuuluu: »Yhden suurpuolueen muodostaman hallituksen todennäköisyys on suurempi aikana $A + A < 100$ kuin aikana $A + A > 100$ ». Kirjoittaja ilmoittaa, että tämä hypoteesi on johdettu kokoperiaatteen eli siis Rikerin teoriasta, mutta on vaikea nähdä, miksi yhden suurpuolueen hallitukseen päädyttäisiin juuri silloin kun kaksikaan suurpuoluetta ei riitä enemmistöön? Logiikka ei anna tukea tällaiselle hypoteesille, vaan on ilmeistä, että siihen on päädytty numeroita seuraamalla. Kirjoittaja ilmoittaa nimittäin, että

»vaalikausina $A + A < 100$ on yhden puolueen hallitusten suhde koko kauden 39/150 ja vaalikausina $A + A > 100$ 20/170, minkä perusteella voidaan hypoteesi katsoa oikeaksi». Kuitenkin jälleen kirjoittaja käyttää hyväkseen sosialidemokraattisen puolueen hajaannustilaa vaalikautena 1958—62, jolloin oli vallassa kaksi keskustapuolueen vähemmistöhallitusta, Sukselaisen II ja Miettusen hallitukset, sitä ilmoittamatta. Tällä tavalla siis epälooginen hypoteesi saa näennäistä numerollista tukea yhden puolueen, sosialidemokraattisen puolueen, hajaannuttua ja sen tehtyä mahdottomaksi ainoan mahdollisen AA kombinaation, sosialidemokraattisen puolueen ja keskustapuolueen yhteistyön hallitustasolla. Koko numerollinen asetelma on keinotekoinen, koska numerollisen kaavan taakse on kätkeyty joukko ainutkertaisia tilanteita niistä ilmoittamatta.

Hypoteesi 6 kuuluu seuraavasti: »Suurpuolue muodostaa hallituksen todennäköisemmin yksinään kuin pienten puolueiden kanssa». Perusteluna ilmoitetaan »neuvottelujen minimoimisen teoria». Tämä teoria perustuu kirjoittajan mukaan empiiriselle materiaalille siten, että »erityisesti naispuoliset pelaajat pyrkivät minimoimaan mahdollista kilpailua ja vähentämään neuvottelut minimiin». Lähdeteoksena on *Uesugi—Vinacke: Strategy in Femine Game, Sociometry* 25, 1/1963, s. 75—88». Tällaisiin mikrotason teorioihin olisi kuitenkin suhtauduttava suurin varauksin niitä hallitustason neuvotteluihin Suomessa sovellettaessa. Mutta numerot näyttävät jälleen puhuvan kirjoittajan puolesta: »Tarkastelukautena onkin yhden puolueen hallituksia ollut vallassa 59 kuukautta ja koalitioita AC tai ACC vain 20 kuukautta, mikä selvästikin todentaa hypoteesin». Osoituksena siitä, miten heppoisella pohjalla nämä todennukset ovat mainittakoon, että B luokkaan sijoitetun kokoomuksen mukaanotto laskelmiin jo muuttaa tuloksen päinvastaiseksi, sillä kokoomus oli mukana Karjalaisen I ja Virolaisen hallituksissa.

Hypoteesi 9 kuuluu: Kombinaatiot, jotka sisältävät A:ta ja C:ta, mutta ei B:ta, ovat todennäköisempiä kuin kombinaatiot, jotka sisältävät A:ta ja B:ta». Perusteluiksi ilmoitetaan minimivoimien ja minimiresurssien teoria, jotka kirjoittaja itse on johdannossaan todennut kokonaan eri perusteille rakennetuiksi. $A + A < > 100$ kriteeristä on luovuttu ja hypoteesissa yksinkertaisesti väitetään, että pienet puolueet, lähinnä kansanpuolueet, ovat halutumpia koalitiokumppaneita kuin kokoomuspuolue. Jos näin näyttääkin olleen asian laita, eivät mainitut teoriat sitä mitenkään selitä tai niiden avulla ei ole yritettykään asiaa selittää, sillä se olisi vaatinut koalitioiden osapuolten ja opposition resurssien yksityiskohtaista tarkastelua samoin kuin eri puolueiden »ratkaisuuskin» eri koalitioissa. Tällaisesta tarkastelusta kirjoittaja on pidättynyt ja tyytynyt pelkkään tosiasian toteamiseen ilman perusteluja, jollaisiksi viittaukset eri teorioihin eivät riitä. Onkin aivan ilmeistä, että kokoomuksen vähäisempi osallistuminen koalitioihin perustuu neuvottelijoiden käsityksiin puoluetilan yksiulotteisuudesta, jolloin lähempänä »keskustaa» olevat pienpuolueet liite-

tään halukkaammin koalitioon kuin äärimmäisenä oikealla sijaitsevaksi katsottu kokoomus. Tämä jo yleisesti tunnettu teoria »poliittisen etäisyyden minimoimisesta» koalitioita muodostettaessa on nähtävästi ollut kirjoittajalle tuntematon tai hän on sen käyttämistä karttanut. Se olisi selittänyt pitkälle koalitionmuodostusta Suomen sodanjälkeisessä politiikassa.

Kirjoittaja on käsitellyt suvereenilla huolettomuudella koalitioteoreetikoiden periaatteita koalitionmuodostuksen selittämiseksi ja päätenyt siihen hämmästyttävään tulokseen, että ne kaikki pitävät paikkansa Suomen osalta. Kuitenkin mainittujen teoreetikoiden periaatteita on testattu Euroopan monipuoluejärjestelmiin, Suomi niihin mukaan luettuna, ja testitulokset eivät ole suuressa määrin ylittäneet arvaukseen perustuvaa todennäköisyyttä. Kukaan tiedemies ei ole kuitenkaan pyrkinyt soveltamaan samanaikaisesti useampaa koalitioiden diskriminointiperiaatetta ja jos sitä on yritetty, on tietysti ollut pakko rakentaa yhtenäinen teoria, jossa edellytetään koalitioneuvottelijoiden soveltavan kahta periaatetta tietyssä järjestyksessä. Jos ei näin menetellä, ei päädytä yksiselitteiseen tulokseen. Tätä teorian yhtenäisyyden periaatetta, jota ei käy sivuuttaminen tilanteissa, joissa useat päätöksentekijät joutuvat ratkaisemaan kantansa usean perusteen mukaan, on käsitellyt Kenneth Arrow, ja koko ongelma tunnetaan hänen nimellään. Kirjoittaja on kuitenkin soveltanut toistensa kanssa ristiriitaisia periaatteita niiden vaikutusjärjestystä presisoimatta tai niiden suhdetta mitenkään pohtimatta. Näin menetellen voidaan löytää pohjaa millaisille väittämille tahansa.

En voi tyytyä kuitenkaan pelkästään negatiiviseen kritiikkiin, vaan koetan omalta osaltani ehdottaa myös jotakin positiivista. Niinpä totean, että koalitioiden muodostumista ei voida tyydyttävästi selittää pelkillä enemmistön minimointiin perustuvilla teorioilla, sen ovat testitulokset vakuuttavasti osoittaneet. Toisena elementtinä, joko ensisijaisesti tai toissijaisesti sovellettuna, on otettava huomioon puolueiden keskinäiset etäisyyssuhteet, ideologiset tai muut. Tämän ovatkin ottaneet huomioon kirjoittajan mainitsema Leiserson ja de Swaan teoksessa *The Study of Coalition Behavior*, NY 1970, esittäen, että puolueet pyrkivät minimoimaan aatteellisen etäisyyden koalitioita muodostaessaan sen logiikan mukaan, että lähellä toisiaan olevat puolueet sopivat paremmin koalitioon kuin etäällä toisiaan olevat puolueet. Tämä merkittävä puoli koalitioteoriassa on kirjoittajalta jotenkin jäänyt havaitsematta. Allekirjoittanut on Suomen Tiedeseuran julkaisemassa tutkimuksessa äskettäin valottanut Suomen puolueiden etäisyyseroja ja tästä johtuvia manöövereitä koalitioita muodostettaessa ja niiden toimiessa. Tiedän lisäksi, että puolue-eroja tällä hetkellä lasketaan eri maiden tutkimuslaitoksissa ja uskon, että näiden erojen huomioon ottaminen on vievä koalitioteoriaa askelen eteenpäin.